

АҒЫЛШЫН ТІЛІНІҢ КЕҢ ҚОЛДАНЫЛУЫ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ФРАНЦУЗ ТІЛІНІҢ ОРНЫ

Кадыргалиева С.И.

М.Өтемісов атындағы БҚУ аға оқытушысы

Лукпанова А.С.

М.Өтемісов атындағы БҚУ студенті, Орал, БҚО

Инновациялық технологияларды, ғылымдарды, коммуникация құралдарын дамытудың қазіргі кезеңінде әлемде теңдестірілмеген диглоссия жағдайы қалыптаса бастады, онда бірінші орынға ағылшын тілі шығып, нәтижесінде жақын және алыс-шеткері барлық басқа тілдердің рөлі айтарлықтай өзгерді. Француз тілінің жағдайына келетін болсақ, осы мәселе бойынша Француз академиясы 1981 жылы арнайы мәлімдеме шығарды, онда Академия соңғы жылдары француз тілінің ауызша және жазбаша формаларына байланысты, сондай-ақ оның әлемдегі орнының әлсіреуіне алаңдаушылық білдірді. Тіпті Францияда өтетін ғылыми конференциялардың өзінде ағылшын тілі француз тілін шетке шығарып отыр.

Өз кезегінде, 1998 жылы Ж. Эмбле бұл жағдайды келесідей сипаттады: "Ағылшын тілінің әсері ең алдымен ғылыми және жоғары ғылыми коммуникативті салаларға әсер етеді. Көптеген нақты ғылымдарда жарияланған жалғыз зерттеу тілі ағылшын тілінің американдық нұсқасы болды. Американдық артықшылық әсіресе ғылыми-баспа орталықтарының дамуында байқалады. Нәтижесінде француз зерттеушілері мен оқытушылары диглоссия жағдайында түсіп, барлығын дерлік ағылшын тілінде оқып, жазуға мәжбүр. Ағылшын тілі шетелдік мамандар тағылымдамадан өтетін зертханаларда қарым-қатынас тіліне, сондай-ақ ғылыми конференциялардың тіліне айналады. Дегенмен, Француз университеттері мен зертханаларында француз тілі, мысалы, Скандинавия елдеріндегі солтүстік тілдерге қарағанда көбірек ұсынылған. Франциядағы дәрістер де әлі де француз тілінде оқылуда, ал көмекші баспа материалдар, оқу құралдары мен оқулықтар француз тілінде жазылуда. Францияда француз тілі ғылыми конференцияларда француз тілді емес әріптестермен ауызша қарым-қатынас құралы ретінде қызмет етеді".

Сонымен қатар, француз тіліне ағылшын ғылыми терминдерінің жаппай енгізілуі байқалады, және, өкінішке орай, бұл процесс ғылыми қауымдастықтардың әсерінен мемлекеттік және әкімшілік реттеуге келмейді.

Алайда, англоизация техникалық салаға ғылымға қарағанда азырақ дәрежеде әсер етеді. Француз тілі ең ірі халықаралық өнеркәсіптік нормалау және стандарттау орталықтарының ресми тілі болып табылады (атап айтқанда, халықаралық комиссиясының және халықаралық қалыпқа келтіру ұйымдары), сондықтан ресми түрде ол ағылшын тілімен бір қатарда жаңа техникалық терминологияны құруда маңызды рөл атқарады.

Өзінің "Француз тілі жаһандану жағдайында" кітабында И. Монтене былай деп жазады: "Халықаралық сауда аясында француз кәсіпорындары ұзақ уақыт

бойы шет тілдерінің маңыздылығына көп мән бермеді, өйткені олар өз тауарларын шет елдерге сирек экспорттады, көбіне француз тілді елдерге ғана шығарды."Бүгінгі таңда көп нәрсе өзгерді: 30-40 жас аралығындағы заманауи қызметкерлер ағылшын тілінде біршама сөлейбастады және олар соны мақтан тұтаны соншалық, шетелге шыққан кезде олар әр кездесуде ағылшын тілінде сөйлей бастайды.

Құқықтық терминологияға келетін болсақ, ол дәстүрлі ұлттық заң шеңберінде дамып келе жатқаны белгілі. Алайда, қазіргі заманда (әсіресе Еуропалық Одақ елдерінде) өзара бейімделуді талап ететін заңды терминологияның халықаралық құқық институттары белсенді жұмыс істей бастады. Осының нәтижесінде бұл салада жекелеген ұлттық тілдердің, оның ішінде жақсы дамыған құқықтық терминологиясымен қоса француз тілінің де рөлі артып келеді.

Ағылшын тілінің интернет тілі ретіндегі үстемдігі туралы И. Монтене былай дейді: "Ағылшын тілі жаһанданудың символы ретінде, сонымен қатар оны осы салада қолданудың қатаң қажеттілігі ретінде интернетте жиі пайдалану қажеттілігі қалыптасқан. Әрине, Америка Құрама Штаттарында шығарылған интернет басынан бастап ағылшын тілінде жұмыс істей бастады. Алайда, ол әлемнің басқа елдерінде қолданылған кезде онда ағылшын тілінің пайдалану деңгейі 2002 жылы төмендеп, ол 50% - дан да аз болып қалды. Француз тіліндегі интернетке келетін болсақ, ол бүгін өте кең түрде ұсынылған, қазіргі таңда ғылыми қызметкерлер мен инженерлер ғана ағылшын тіліндегі сайттарға жүгінеді".¹

Өнеркәсіптік өндірісте ағылшын тілін қолдануға келетін болсақ, 1989 ж. М. Пернье "Англицизмдер: қауіп немесе байыту?" еңбегінде Француз кәсіпорындарында қалыптасқан келесі тенденцияны атап өтті: "... ұзақ уақыт бойы бәрі англизация тек Американдық өндірістердің Француз филиалдарына әсер етеді деп ойлады. Алайда, бұл құбылыс Шетелдегі Француз кәсіпорындарына да жайылды (Француз капиталы мен француз басшылығы).

Осылайша, бүкіл әлемде франкофондар ағылшын тіліне тез еніп кетті, атап айтқанда:

1. Францияда көптеген ғылыми және экономикалық конференциялар ағылшын тілінде өткізіледі.

2. Компьютерлік қамтамасыз ету толығымен дерлік ағылшын тілінде жасалған, оның ішінде егер ол француз тіліне бейімделген болса ағылшын тілі негізінде тұжырымдалған пиджин түрінде ғана.

3. Көптеген американдық және француз фильмдері ағылшын тіліндегі атаулармен жарнамаланады. 1987 ж. кинотеатрларда фильмдердің 50% - дан астамы ағылшын тілінде жарияланды, олардың үштен екісі шын мәнінде француз тіліндегі фильмдер болды.

Журналистер және басқа да баспасөз және бұқаралық ақпарат құралдары қызметкерлері көбінесе халықаралық ақпаратпен айналысады, оның 80% оларға ағылшын тілінде келіп түседі.

4. Әлемде саны айтарлықтай халықаралық коммерциялық ақпарат ағылшын тілінде беріледі, ал егер француз тілінде болса, онда мәтіннің едәуір бөлігі ағылшын тілінде жазылған.

5. Өз атауларында ағылшын тілін қолданатын немесе ағылшын тіліне бейімделген дүкендер, ұйымдар саны өсуде, әрі жалпы және арнайы радиостанциялар, журналдар ағылшын тіліндегі қысқартуларды қолданып келеді.

6. Жас француздар ағылшын тіліндегі әндерге танданысын білдіп, тіпті сөздерін жаттап алған, бірақ олар әндердің мазмұнын әрдайым түсіне бермейді".²

Алайда, ағылшын тілінің француз тіліне енуін бақылаушылардың көпшілігі атап айтқандай, қазіргі кезеңде көптеген басқа тілдер үшін қалай әлемде ағылшын тілінен кіріккен сөздер қажет болса, француздар үшін мүлдем қажет емес. Француз тілі- қазіргі заман құбылыстарын, объектілерді сипаттау үшін қажет құралдары бар әбден жеткілікті өзіндік жүйе. Сонымен қатар, Н.Эннассер атап өткендей, " Зерттеулер көрсеткендей, англицизмді француз қоғамының көп бөлігі, әсіресе жастар жақсы қабылдайды. Ауызекі тілге кіретін англицизмдер, жастарды өзінің формасы мен заманауи құбылыстарды оңай белгілеуінің біртұтастығымен өзіне тартады. < ... > Сонымен қатар, Францияда пайда болған англицизмдегі ағылшын тіліне тән форманың қысқалығы және семантикалық дәлдігі сол қасиеттерді дамыту үрдісі тенденциясы байқалады. Француздар жиі өздігінен ағылшын сөздерін олардың біртұтас және ыңғайлы болуы үшін қысқартады".³

Алайда, сол автор Француз жастарының арасында қарым-қатынас құралы ретінде ағылшын тілі аз қызығушылық танытатынын байқайды: олар оны, негізінен, меншік символы ретінде, постиндустриалды өмір салтына жатудың белгісі ретінде, ең алдымен белгілі бір құндылық ұстанымы бар адамдар тобына, және, ақырында, американдық жастар мәдениеті құндылықтар жүйесіне жатудың символы ретінде пайдаланады.⁴

Францияда жүргізілген сауалнамалар көрсеткендей, ағылшын-американдық тілге француздар шынымен қарсы емес, бірақ олар үшін француз тілін қолдану басымдық болып қала береді. Ж. К. Корбей ағылшын тілінде не бар болса, француз тілінде франкофондар сонымен бірдей қуатты ақпараттық арсенал құруға тырысады, және оны ағылшын тіліндегі нарықтан француз нарығына бағыттайды деп санайды. Кезінде хат немесе баспа машинкасынан бас тарту қалай мүмкін болмаған болса, мұндай революциядан да ары қарау мүмкін емес. Алайда өте маңызды нәрсе болып француз тілінің ақпараттандырудан шығып қалмауын және француз тіліндегі тауарлар Францияда және бүкіл әлемде өз атауларын сақтап қалуын қадағалау болып табылады.⁵

Сондай-ақ, Д. Вольтон "Франкофонияның ертеңі" мақаласында әр континент халықтарының мәдени әртүрлілігінің сақталуы қажеттілігін талап етеді. Ол

адамдар еркін әлемде өмір сүруді қаласа, өз тамырларын сақтаулары керек, жеке басын, тілдік айырмашылықтарын құрметтеу керек, өйткені онсыз жаһандану болмайды деп санайды. Ағылшын тіліне сену қисынсыз жаһандану процесін жеңілдетеді және бұл міндетті бүгінгі мәртебеге қарсы тұру керек деген қате пікір. Оған қарсы тұрудың еш қажеті жоқ, және әр адамның ағылшын тілін тек оқып қана қоймай, оны күнделікті өмірде қолдануға да құқысы бар. Оған қарсы күрес жүргізу мағынасыз, ағылшын тілінің пайдасы негізінен базалық алмасу деңгейінде анықталатынын түсіну керек. Мәселе ағылшын тілінде емес, оның аржағында. Адамдар ана тілдерінде неғұрлым көп сөйлесе, соғұрлым мәдени ерекшелігі мол сақталады. Сонымен қатар зерттелетін тілдердің санын көбейту керек және оларға аударылған мәтіндерді жариялауды көбейту керек. Аудармалар неғұрлым көп болса, соғұрлым әлем туралы түсінік пайда болып, адамдарда ойлары, тілектері және қызығушылықтары толық болады. Д. Вольтон: "Аударма-бұл жаңаның, басқашаның төлқұжаты" дейді. Мұндай жағдайда франкофонияны қорғау тілдік плюрализмді сақтауды білдіреді, әсіресе француз тілі Халықаралық Франкофония ұйымына мүше алпыс үш елдің он екісіндегі алғашқы тіл болып саналады. Дегенмен, жаһандану процестері кезінде франкофонияның мәртебесі өзгереді. Бүгін бұл тек қана көптеген адамдар қолданатын француз тілі туралы емес, бірақ бірлесіп бөлінетін мәдениетке қатысты құндылықтар: бостандық, адам құқықтары және т. б. туралы сөз қозғалып отыр.⁶

Франция мен француз тілді елдер англоизацияға қарсы тұру үшін көп күш жұмсайды, арнайы комиссиялар мен ұйымдар құрады, терминологияны жетілдіру мен француз тілін қолдайтын заңдар шығарады және әлемде ағылшын тілін шамадан тыс пайдалануды азайту үшін күреседі. Сонымен қатар лингвистер мен әлеуметтанушылардың тарапынан қазір ағылшын тілін үйрену жақсы, сонымен қатар әлемнің басқа тілдері арқылы ғылыми даму мен мәдени әртүрлілікті қолдау керектігі туралы үндеулері бар. Көптеген мамандар франкофонияның болашағына оптимизммен қарайды және француз тілін белсенді дамытып, таратуға шақырады.

Қолданыған әдебиеттер:

1. Humbley J. Terminologie et néologie // Dialogues et cultures, 1998. № 42. Le français et son enseignement : évolution et mutation. P. 25.
2. Montenevy Y., Soupard D. La langue française face à la mondialisation. P., 2005. P. 99.
3. Idem. P. 89.
4. Pergnier M. Les anglicismes. Danger ou enrichissement pour la langue française? P., 1989. P. 130.
5. Ennasser N. Le français et la mondialisation. Quel avenir pour le français dans un monde dominé par l'anglais? // Jordan journal of modern languages and literature. 2010. Vol. 1, № 1. P. 73.
6. Idem. P. 75.